

Anna Gawrońska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

DOTOWANE UBEZPIECZENIA OD RYZYKA GRADU

SUBSIDIZED INSURANCE AGAINST THE HAIL RISK

Słowa kluczowe: dotowane ubezpieczenia, grad, ryzyko

Key words: subsidized insurances, hail, risk

Synopsis. Przedstawiono analizę dotowanych ubezpieczeń rolniczych, skupiając się na zagadnieniu ubezpieczeń od ryzyka gradu, z uwagi na wysoką ich popularność w ochronie upraw. Konieczność właściwego zarządzania ryzykiem w obliczu nasilających się anomalii pogodowych, możliwość ubezpieczenia z dopłatą budżetu państwa, jak również zmniejszenie socjalnej pomocy państwa to czynniki, które będą skłaniały rolników do zawierania umów ubezpieczenia.

Wstęp

W ostatnich latach, w naszej strefie geograficznej wystąpiły gwałtowne i o dużej sile destrukcyjnej anomalie pogodowe. Coraz częstszymi zjawiskami stają się huragany, gradobicia, susze, nadmierne opady, przymrozki wiosenne i powodzie. Od kilku lat zimy są cieplejsze, a mroźne okresy (jeśli się pojawiają) mają bardziej gwałtowny przebieg. Z kolei, lato jest bardziej upalne [Maciążek 2009, Wojciechowska-Lipka 2004]. Żywioty nawiedzające Polskę znacznie częściej niż dawniej, skutecznie zakłócają proces gospodarowania w rolnictwie, powodując poważny uszczerbek przede wszystkim w uprawach i majątku trwałym gospodarzy. Tym samym wpływają na stan całej gospodarki narodowej [Trawiński 2001].

Usuwanie szkód spowodowanych przez żywioły wymaga sporo czasu, jak również olbrzymich nakładów finansowych. Czynnikiem utrudniającym powrót gospodarstw rolnych do ich pierwotnej zdolności produkcyjnej jest m.in. cykliczność występowania wielu klęsk żywiołowych, regularnie pojawiających się w tych samych regionach kraju. Bardzo często mówi się, np. o „alejach tornad”, czyli miejscach szczególnie narażonych na występowanie huraganów i trąb powietrznych (np. region Wybrzeża). Jednocześnie wolne tempo odbudowy zniszczeń spowodowanych poprzednimi anomaliami pogodowymi, wynika również z braku kapitału w rolnictwie. Efektem tego jest m. in. unikanie, a czasem zaniechanie dobrowolnego ubezpieczenia upraw. Pomoc państwa, najczęściej o charakterze doraźnym i ograniczonym, również nie jest w stanie zaspokoić potrzeb poszkodowanych. Rodzi się pytanie, co można zrobić, aby złagodzić skutki niespodziewanych zdarzeń losowych? [Trawiński 2001].

Każdej działalności gospodarczej towarzyszy ryzyko. Jednak w przypadku produkcji rolnej jest szczególnie duże z uwagi na specyficzny jej charakter, wynikający z wielu przyczyn. Szczególną uwagę należy zwrócić m.in. na konieczność prowadzenia produkcji roślinnej i częściowo produkcji zwierzęcej na zewnątrz („pod gołym niebem”), co wiąże się z brakiem możliwości skutecznego zabezpieczenia przed wieloma ryzykami o charakterze naturalnym, np. mrozem, gradobiciem lub nadmiernym deszczem. Ponadto, rolnik w niewielkim stopniu ma wpływ na wybór miejsca prowadzenia produkcji, gdyż odbywa się ona na obszarze danego gospodarstwa, którego nie można przenieść. Często w takich gospodarstwach istnieją miejsca szczególnie narażone np. na nadmierne nawilgocenie, wiatry, powodzie lub grad, a mimo to prowadzona jest na nich działalność rolnicza [Stroiński 2006]. Przepisy nie nakładają na rolnika obowiązku ubezpieczenia się od wszelkich ryzyk, na jakie narażona jest jego działalność. Jednak z uwagi na pojawiającą się coraz większą liczbę zagrożeń, których nie da się przewidzieć i samodzielnie przed nimi ochronić, należy szukać właściwych metod ograniczania ryzyka prowadzenia działalności rolniczej.

Celem pracy jest ocena rozwoju dotowanych ubezpieczeń rolniczych, jako jednej z metod ochrony produkcji rolnej na wypadek wystąpienia niekorzystnych zjawisk atmosferycznych. Szczególną uwagę zwrócono na ubezpieczenia od ryzyka gradu z uwagi na wysoki ich udział w ubezpieczeniach upraw. Praca ma charakter przeglądowy, opisowo-porównawczy. Została przygotowana głównie na podstawie danych uzyskanych w czasopiśmie branżowych i materiałach konferencyjnych.

Wyniki badań empirycznych

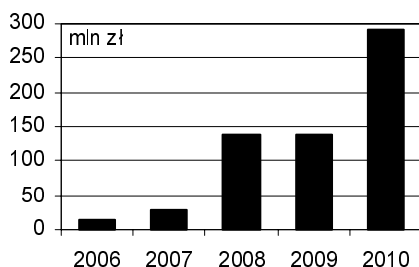
Niewątpliwie duże znaczenie w rozwoju ubezpieczeń rolniczych od szkód spowodowanych żywiołami ma ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. *o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich* [2005]. Od 2006 roku wdrażany jest w Polsce system ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich z dofinansowaniem z budżetu państwa do składek producentów rolnych z tytułu zawarcia umów ubezpieczenia od wystąpienia zdarzeń losowych.

Ustawa *o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich* przewiduje dużą elastyczność w zakresie zarówno przedmiotu ubezpieczenia, jak i wybranego ryzyka. Prawo do dotowanego ubezpieczenia mają rolnicy uprawiający rośliny, takie jak: zboża, buraki cukrowe, kukurydzę, ziemniaki lub rzepak – od zasiewu lub wysadzenia do ich zbioru. Ubezpieczenie obejmuje ryzyko szkód spowodowanych przez: huragan, powódź, deszcz nawalny, grad, piorun, obsunięcie się ziemi, lawinę, suszę, ujemne skutki przezimowania oraz przymrozki wiosenne. Dopłaty udzielane do składek z tytułu zawarcia umów ubezpieczenia dotyczą ponadto: bydła, koni, owiec, kóz, drobiu lub świń [Ustawa *o ubezpieczeniach upraw rolnych...* 2005].

Należy podkreślić, że obowiązkowym ubezpieczeniem objęci są rolnicy pobierający dopłaty bezpośrednie. Mają oni czas na zawarcie polisy do końca czerwca 2010 roku. Muszą oni objąć ochroną co najmniej 50% upraw rolnych, przynajmniej od jednego obowiązkowego ryzyka, np. gradu. W przypadku niewywiązania się z obowiązku ubezpieczenia, zostanie na nich nałożona kara w wysokości 2 euro za ha. Od 2010 roku rolnik, który nie będzie miał zawartego ubezpieczenia upraw, będzie także otrzymywał ograniczoną pomoc socjalną [Ustawa *o ubezpieczeniach upraw rolnych...* 2005].

System dopłat do składek, podobne do tych funkcjonujących w Polsce, są dostępne również w wielu krajach europejskich. W większości krajów (Czechy, Słowacja, Litwa, Łotwa, Estonia, Węgry, Grecja i Hiszpania) system obejmuje przede wszystkim ryzyka pogodowe, np. grad, deszcze nawalne, przymrozki lub suszę. W Austrii i Hiszpanii państwo dodatkowo udziela wsparcia w przypadku wystąpienia strat związanych ze szkodnikami lub chorobami roślin. Na dopłaty nie mogą natomiast liczyć rolnicy z Niemiec, Francji lub części Szwajcarii. We Francji istnieje inna forma wsparcia w postaci tzw. funduszu kłeskowego [Fakty i liczby... 2009, Zdrojewski 2006].

W ostatnich latach zaznaczył się pozytywny wzrost w liczbie ubezpieczanych gruntów i zwierząt gospodarskich przez krajowych rolników. Na początku obowiązywania ustawy *o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich* [2005], Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi przeznaczyło w 2006 roku tylko 10 mln zł. W następnym roku wykorzystano ponad 30 mln zł, a w 2008 prawie 150 mln zł. Na 2009 roku zaplanowano kolejne 150 mln zł, natomiast w 2010 roku dotacja budżetowa do ubezpieczeń upraw i zwierząt ma wynieść 300 mln zł (rys. 1). Wzrost deklarowanych środków jest

Rysunek 1. Dotacje budżetowe do ubezpieczeń upraw i zwierząt w Polsce w latach 2006-2010*

* W latach 2006-2008 dotacje wykorzystane, w latach 2009-2010 środki zaplanowane.
Źródło: opracowanie własne na podstawie Szelągowska 2009.

związany z racjonalnym podejściem rolników do upraw i do chęci zapobiegania skutkom coraz częstszych anomalii pogodowych. Specjaliści Ministerstwa przewidują, że dzięki wzrostowi świadomości rolników na temat ubezpieczeń, w 2010 roku zostanie objętych ochroną 4,5 mln ha gruntów uprawnych oraz 70 tys. sztuk zwierząt gospodarskich [Rosnąca świadomość... 2010].

Dobrowolne, dotowane ubezpieczenia rolnicze oferują obecnie trzy zakłady: Powszechny Zakład Ubezpieczeń S.A., Concordia Polska Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych oraz Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych „TUW”. W 2009 roku 60% ubezpieczeń rolnicy zawarli z najbardziej popularnym w tym środowisku PZU. Na drugim miejscu (z 35% arealem ubezpieczonych upraw) uplasowała się Concordia Polska TUW, natomiast najmniejszy udział wypracowało Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych „TUW” (rys. 2).

Liczba zawartych polis w ubezpieczeniach upraw w Polsce wyraźnie się zwiększyła w momencie wprowadzenia ubezpieczeń dotowanych. Liczba zawartych umów ubezpieczenia w 2006 roku wzrosła o 25%, w porównaniu z 2004 rokiem. O rosnącej popularności ubezpieczeń dotowanych świadczy ich udział w ogólnej liczbie zawartych umów. W 2006 roku polisy dotowane do upraw stanowiły ponad 20% ubezpieczeń ogółem, a w 2009 roku ponad 91% (tab. 1).

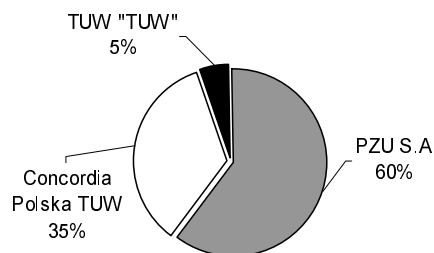
Jednak liczba ubezpieczonych gospodarstw (arealu) to jedynie 3,5 mln ha, z 11 mln ha pól uprawnych [Jaworski 2009]. Liczba ubezpieczonych rolników oscyluje między 150 a 160 tys., co stanowi ok. 10% prowadzonej działalności rolniczej w Polsce. Warto zaznaczyć, że są to głównie średnie i duże gospodarstwa, w których ryzyka pogodowe wpływają na zachowanie kondycji finansowej [Fakty i liczby... 2009].

Przy tak znikomej skali ubezpieczeń plonów, że w momencie wystąpienia zdarzenia losowego, rolnicy wciąż liczą głównie na społeczne wsparcie i solidaryzm, obciążając głównie budżet państwa oraz instytucje pomocy społecznej [Trawiński 2001].

Ubezpieczenia gradowe w pakiecie ubezpieczeń dotowanych z budżetu państwa

Grad to opad bryłek lodu o różnych kształtach, najczęściej kulistych o średnicy do 5 mm. Mogą występować opady o większej średnicy, jednak zdarza się to rzadko. Zakłady ubezpieczeń w ogólnych warunkach przyjmują definicję gradu jako „opad atmosferyczny składający się z bryłek lodu”. Formuła ta nie odbiega od stosowanej w meteorologii. Odpowiedzialność towarzystw ubezpieczeniowych nie zależy od np. intensywności opadu, pory roku, wielkości i kształtu bryłek lodu. Mogą oni jednak żądać potwierdzenia faktu wystąpienia opadu gradu przez IMiGW lub jeżeli nie ma takiej możliwości, to wówczas bierze się pod uwagę stan faktyczny i rozmiar szkód w miejscu ubezpieczenia [Hanusiak 2008]. Symptomami szkód spowodowanych w uprawach przez grad mogą być złamania, zgięcia, pęknięcia, wybicia, ślady po uderzeniach, rozcięcia oraz przecięcia części lub całych roślin [Ogólne warunki... 2010].

Szkody spowodowane gradobiciem są zróżnicowane w zależności od poszczególnych roślin. Ponadto, wpływ na intensywność strat ma okres występowania opadów gradu, wielkość gradzin i siła uderzenia [Globe of Natural... 2009, Stroiński 2006]. Na podstawie danych zawartych w tabeli 2 można stwierdzić, że różnice w zakresie narażenia różnych upraw roślin na szkody gradowe są bardzo duże i wynoszą jak 1:35. Szczególnie wysokie ryzyko uprawy, z punktu widzenia szkód gradowych, wiąże się z produkcją sadowniczą oraz uprawą tytoniu, a wśród zbóż najbardziej narażony na straty jest owies.

Rysunek 2. Struktura firm ubezpieczeniowych w areale ubezpieczanych upraw w 2009 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dygas 2009.

Tabela 1. Liczba zawartych polis w ubezpieczeniach upraw w Polsce w latach 2004-2009

Lata	Liczba zawartych polis (w tym z dopłatami państwa)	Udział polis dotowanych w ogólnej liczbie zawartych umów [%]
2004	39 460	-
2005	36 212	-
2006*	49 367 (10 741)	21,76
2007	90 474 (28 412)	31,40
2008	108 343 (87 150)	80,43
2009**	101 173 (92 849)	91,77

* początek ubezpieczeń dotowanych,

** dane szacunkowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Łyskawa 2009.

Tabela 2. Ryzyko uprawy roślin z punktu widzenia strat gradowych

Roślina	Stopień narażenia na szkody gradowe*	Roślina	Stopień narażenia na szkody gradowe
Pszonica**	1,00	Proso, gryka, tatarka	5,80
Jęczmień	1,15	Warzywa	12,66
Żyto	1,25	Konopie	19,35
Owies	2,87	Tytoń	23,63
Rzepak i rzepik	3,43	Sady	34,73

* łączne straty plonów w procentach,

** pszenicę przyjęto jako wzorzec, określając stopień narażenia równy 1,00.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Stroiński 2006.

Szacuje się, że w 2009 roku ponad 70% ubezpieczonych upraw dotyczyło ryzyka wystąpienia gradu (2,5 mln ha z 3,5 ubezpieczonych upraw). Liczba zgłoszonych szkód z tytułu gradobicia w 2009 roku wynosiła ponad 10 tys. Ubezpieczyciele szacowali, że w skali rynku wypłaty za szkody związane z gradem mogły przekroczyć 100 mln zł [Jaworski 2009].

Wystąpienie gradobicia może w ciągu chwili zniszczyć uprawy rolne. Straty wywołane tym ryzykiem liczone są nie tylko na pojedyncze gospodarstwa, ale bardzo często na całe wsie, położone w obszarze kataklizmu. Ślady gradobicia mogą osiągać ponad 20 km na szerokości i kilkaset kilometrów długości [Globe of Natural... 2009]. Szczególnie wysokie ryzyko związane z gradobiciem występuje w maju, ponieważ wówczas uprawy rolne najbardziej odczuwają jego skutki. Okres zagrożenia trwa natomiast najczęściej do końca sierpnia. Szczególne nasilenie opadów gradu (70%) dotyczy okresu od 21 czerwca do 10 sierpnia, a więc końcowej fazy wegetacji roślin. Na stan zagrożenia gradobicia mają wpływ, zarówno warunki geograficzno-klimatyczne, charakterystyka terenu, ale również odporność roślin, będąca wynikiem cech anatomiczno-fizjologicznych [Stroiński 2006].

Obserwuje się dość wyraźną koncentrację gradobicia w południowej części kraju, a mniejsze zagrożenie w północnej i środkowej części kraju [World Map... 2009, Stroiński 2006]. Według danych Munich Re [Globe... 2009] w Polsce opady gradu są jedynym ryzykiem, dla którego aż 40% powierzchni kraju narażona jest na wystąpienie tego żywiołu w stopniu wysokim, a w stopniu średnim dla około 60% regionu.

Spśród ofert zakładów ubezpieczeniowych można znaleźć korzystne rozwiązania dla poszczególnych rolników, zakładające m.in. zróżnicowanie wysokości składek w zależności od powiatów oraz odpowiedzialności towarzystw ubezpieczeniowych (od 8 do 10% utraty plonu) [Uwaga gradobicie... 2007]. Średnie koszty polisy obejmujące tylko grad, kształtowały się w 2009 roku na poziomie 13zł/hektar dla zbóż i 36 zł/hektar dla rzepaku (tab. 3).

Tabela 3. Koszty ubezpieczenia od gradu w polisach dotowanych w 2009 roku

Wyszczególnienie	Koszty ubezpieczenia
Zboża	13 zł/ha (przy wartości plonów z hektara około 2,6 tys. zł)
Rzepak	36 zł/ha (przy wartości plonów z hektara około 4,0 tys. zł)

Źródło: Jaworski 2009.

W momencie wystąpienia szkody całkowitej rolnik otrzymuje odszkodowanie na poziomie 80-95% sumy ubezpieczenia, w zależności od rodzaju uprawy. Natomiast w sytuacji, gdy możliwe jest zaoranie uszkodzonej plantacji i ponowny zasiew, odszkodowanie odzwierciedla koszty założenia nowej uprawy. Umowę ubezpieczenia upraw od ryzyka wystąpienia gradu rolnik może zawrzeć na jeden okres wegetacyjny lub na kilka lat. W przypadku zawarcia umowy na dłuższy okres istnieje możliwość wynegocjowania atrakcyjnych zniżek i rabatów. Przy wyborze oferty – między sprzedażą ubezpieczeń dotowanych a komercyjnych – warto zwrócić uwagę na próg określający wielkość szkody, od której ubezpieczyciel zobowiązuje się wypłacić odszkodowanie. Odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń rozpoczyna się po upływie 14 dnia od zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego upraw do ryzyka gradobicia [Uwaga gradobicie... 2007].

Szczegółowe informacje związane z konkretnym działem lub rodzajem ubezpieczeń znajdują się w ogólnych warunkach ubezpieczenia (OWU) zakładów ubezpieczeń. Typowe ogólne warunki regulują m.in.: przedmiot i okres trwania ubezpieczenia, zakres odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, wyłączenia i ograniczenia odpowiedzialności, jak również sposób zawarcia umowy ubezpieczenia i ustalania sumy ubezpieczenia. Ponadto, określają podstawę ustalenia składki oraz sposób i termin jej zapłacenia, jak również obowiązki ubezpieczającego w czasie trwania umowy i w razie wystąpienia szkody. Szczególnie ważnym elementem, z punktu widzenia rolników jest ponadto kwestia sposobu ustalenia wysokości odszkodowania i terminu jego realizacji.

Podsumowanie

Regularnie powtarzające się klęski żywiołowe powoli skłaniać będą rolników do rozważenia ofert ubezpieczycieli, a produkty ubezpieczeniowe staną się niezbędnym elementem dla prawidłowego funkcjonowania każdego gospodarstwa rolnego. Z kolei dodatkową zachętą dla rolników powinna być możliwość ubezpieczenia z dopłatą budżetu państwa. Uprawy narażone są na różne ryzyka, a zwłaszcza na grad, przez cały okres wegetacyjny. Dlatego istotne jest wykupienie ubezpieczenia, co w konsekwencji zapewni ochronę przyszłych zysków.

Zarówno środowisko ubezpieczeniowe, jak i branżowe organizacje rolnicze widzą dużą szansę w rozwoju ubezpieczeń upraw rolnych oraz zwierząt gospodarskich. Czynnikiem, które będą skłaniały rolników do zawierania umów ubezpieczenia są m.in.: wzrastająca opłacalność produkcji rolnej, konieczność właściwego zarządzania ryzykiem w obliczu nasilających się anomalii pogodowych, jak również zmniejszenie socjalnej pomocy państwa.

Literatura

- Dygas M.** 2009: Dotowane ubezpieczenia rolników. *Gazeta Bankowa*. [www.gb.pl], 29.10.2009.
Gazeta Ubezpieczeniowa. [www.gu.com.pl], 27.05.2008.
Fakty i liczby ubezpieczeń rolnych w Polsce. 2009: *Concordia. Gazeta Ubezpieczeniowa*. [www.gu.com.pl], 17.07.2009.
Globe of Natural Hazard. 2009: Munich Re Group. Germany.
Grupa Concordia gospodarzem AIAG. 2009: *Polski Portal Finansowy Bankier.pl*. [www.bankier.pl], 31.08.2009.
Hanusiak J. 2008: Deszcz nawalny, pioruny i grad, czyli jak się dobrze ubezpieczyć.
Jaworski M. 2009: 100 mln zł za gradobicie. *Gazeta Prawna*. [www.forsal.pl], 16.07.2009.
Lyskawa K. 2009: Ocena sytuacji w zakresie realizacji ubezpieczeń dotowanych. Materiały z konferencji pt. „Kierunki zmian ubezpieczeń produkcji rolnej w Polsce”. Warszawa 17 listopada.
Maciążek A. 2009: Powstaje system ubezpieczeń katastroficznych. *Gmina*, nr 124-125, s. 12-15.
Ogólne warunki ubezpieczenia upraw rolnych. 2010: [www.grupacopncordia.pl].
Rosnąca świadomość rolników. 2010: *Concordia. Gazeta Ubezpieczeniowa*. [www.gu.com.pl], 21.04.2010.
Stroiński E. 2006: Ubezpieczenia majątkowe i osobowe w rolnictwie. Wyd. Akademii Finansów, Warszawa.
Szelągowska A. 2009: Przepisy i możliwości finansowe budżetu krajowego i unijnego w zakresie wspierania systemu ubezpieczeń w rolnictwie. Materiały z konferencji pt. „Kierunki zmian ubezpieczeń produkcji rolnej w Polsce”. Warszawa 17 listopada.
Trawiński K. 2001: Ubezpieczenie od skutków klęsk żywiołowych – dobrodziejstwo czy obowiązek. *Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i Studia*, nr 1(9), s. 44-57.
Ustawa o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich. Dz. U. z dnia 7 lipca 2005 r., Nr 150, poz. 1249, z późn. zm.
Uwaga gradobicie. 2007: Ubezpieczenia. Serwis internetowy. [www.ubezpieczenia.webwweb.pl/?a=txt&id=12212], 18.05.2007.
Wojciechowska-Lipka E. 2004: Ubezpieczenie od żywiołów – stan i perspektywy. *Hasło ogrodnicze*, nr 1, [www.ho.haslo.pl].
World Map of Natural Hazard. 2009: Munich Re Group. Germany.
Zdrojewski K. 2006: Ubezpieczenia rolnicze na świecie. *Hasło ogrodnicze*, nr 9, [www.ho.haslo.pl].

Summary

The paper presents the analysis of subsidized agricultural insurance. Studies focuses on insurance against the risk of hail because of high popularity of that protection of crops. The need for proper risk management in the face of intensifying the extreme weather events, as well as the reduction of social aid are factors that might encourage farmers to conclude contracts of insurance. The additional incentive for farmers should be the subsidy.

Adres do korespondencji:

dr Anna Gawrońska
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Katedra Finansów i Rachunkowości
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań
tel. (61) 848 71 17
e-mail: gawronska@up.poznan.pl